

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Перехід економіки України до якісно нової моделі господарювання, яка передбачає реформування облікової системи і структури управління, створює сприятливі умови для підвищення ділової активності та розширення ринкових можливостей підприємств, але й збільшує конкуренцію, змінює рівень ризиків, ускладнює умови функціонування, що вимагає об'єктивної оцінки ефективності їх діяльності. Це є складним завданням в умовах недостачі фінансових ресурсів, відсутності дієвих методів здійснення фінансово-економічної стратегії, особливо для фармацевтичних підприємств.

Функціонування підприємств окремих видів економічної діяльності відрізняється, в тому числі, і при управлінні оборотним капіталом, а стосовно проблем аналізу ефективності його формування та використання на підприємствах фармацевтичної галузі висвітлено лише окремі аспекти. Фармація є специфічною сферою господарювання, яка не лише включає в себе виробництво, оптову та роздрібну торгівлю, спеціалізоване зберігання та розподіл, а й виконує важливу соціальну функцію – забезпечення споживачів якісними й доступними за ціною лікарськими засобами; тому питання ефективного формування і використання капіталу в даній галузі залишаються найбільш дискусійними, вимагають подальших досліджень, пошуку нових та вдосконалення існуючих підходів. Першочергового значення набуває розробка методики аналізу соціально-економічної ефективності формування та використання оборотного капіталу з урахуванням галузевих особливостей, а також визначення напрямів її застосування для прийняття стратегічних управлінських рішень як важливого інструменту вдосконалення управління оборотним капіталом, покращення фінансового стану як окремих суб'єктів господарювання, так і галузі в цілому.

Проблемам аналізу та управління оборотним капіталом, вивченню його сутності, властивостей, ознак класифікації, визначенню підходів, завдань та потреби підприємств в оборотному капіталі присвячено роботи таких вітчизняних і зарубіжних учених: І.О. Бланка, Є.Ф. Бріггема, Ф.Ф. Бутинця, Г.Г. Кірейцева, В.В. Ковальова, А.М. Ковальнової, М.Н. Крейніної, І.Д. Лазаришиної, А.А. Мазаракі, П.Р. Мілгрома, Є.В. Мниха, О.В. Олійник, С.А. Росса, Г.В. Савицької, Р.С. Сайфуліна, О.С. Стоянової, В.Є. Труша, І.Д. Фаріона, С.Б. Фішера, Е.А. Хелферта, Ю.С. Цаль-Цалко, М.Г. Чумаченка, А.Д. Шеремета та ін.

Вивчення опублікованих робіт і практика господарської діяльності свідчать про відсутність достатнього висвітлення питань, пов'язаних із розробкою методик аналізу ефективності формування та використання оборотного капіталу, особливо враховуючи специфіку підприємств фармацевтичної галузі. Так здійснюється вибіркова оцінка фінансових показників діяльності, і головна увага приділяється виключно недостатності обсягу оборотного капіталу; динаміка показників оборотного капіталу розглядається у розрізі змін збутового потенціалу підприємств або динаміки темпів приросту активів і прибутку, у розрізі загальної оцінки фінансового стану, динаміки та структури джерел капіталу, фінансової стійкості, платоспроможності та ліквідності без чіткого зв'язку з іншими елементами. Залишаються недостатньо розробленими критерії та сукупність показників

для аналізу ефективності формування й використання оборотного капіталу фармацевтичних підприємств, а також питання підготовки і прийняття стратегічних управлінських рішень, пов'язаних із визначенням оптимальної структури та складу оборотного капіталу суб'єктів даної галузі.

Все це зумовлює необхідність поглибленого дослідження питань аналізу соціально-економічної ефективності формування та використання оборотного капіталу з урахуванням галузевих особливостей і відповідно до потреб менеджменту як вагомого резерву в напрямі підвищення ефективності управління оборотним капіталом та діяльністю підприємств в цілому. Актуальність і важливість даних питань обумовили вибір теми, мету і послідовність наукового дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Чорноморського державного університету імені Петра Могили (державний реєстраційний номер 0106U004316) за комплексною науково-дослідною темою кафедри фінансів, обліку та аудиту “Особливості економічного зростання в умовах ринкової трансформації економіки України” (державний реєстраційний номер 0107V009602); у ній обґрунтовано необхідність, особливості та складові аналізу ефективності формування й використання оборотного капіталу в управлінні підприємством.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є розвиток теоретико-методичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо аналізу соціально-економічної ефективності формування й використання оборотного капіталу в управлінні фармацевтичними підприємствами.

Для досягнення поставленої мети в роботі сформульовано такі **завдання**:

– уточнити економічну сутність поняття “оборотний капітал”, його властивості як об'єкту аналізу, враховуючи теоретико-економічний, управлінський та обліково-фінансовий аспекти;

– охарактеризувати особливості функціонування фармацевтичних підприємств та їх вплив на методика аналізу соціально-економічної ефективності формування й використання оборотного капіталу;

– удосконалити методичні засади аналізу ефективності формування та використання оборотного капіталу в управлінні підприємством;

– провести оцінку соціально-економічної ефективності формування та використання оборотного капіталу фармацевтичних підприємств;

– обґрунтувати необхідність поєднання соціальної й економічної складових аналізу ефективності формування та використання оборотного капіталу підприємств відповідно до завдань управління;

– визначити напрями застосування методика аналізу соціально-економічної ефективності формування та використання оборотного капіталу для прийняття стратегічних управлінських рішень;

– розкрити методичні аспекти прогностичного аналізу соціально-економічної ефективності формування та використання оборотного капіталу на основі застосування апарату нечіткої логіки.

Об'єктом дослідження є процес формування та використання оборотного капіталу фармацевтичних підприємств.

Предметом дослідження є теоретико-методичні засади та прикладні аспекти аналізу соціально-економічної ефективності формування та використання оборотного капіталу в управлінні підприємством.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною базою дослідження є фундаментальні положення економічної теорії, а також загальнонаукові принципи та методи пізнання економічних явищ. Зокрема, для уточнення економічної сутності, виявлення властивостей оборотного капіталу, ознак класифікації, цілей аналізу та завдань управління в роботі застосовано принципи розвитку, суперечності, взаємодії, структурно-функціональний підхід, методи індукції, дедукції, абстракції і формальної логіки. Для розкриття змісту поняття “оборотний капітал”, визначення складових аналізу ефективності формування та використання оборотного капіталу, побудови моделі аналізу соціально-економічної ефективності використано методи порівняльного, системного аналізу, синтезу. Методи порівняння, групування, середніх величин, динамічних рядів, табличний і графічний методи застосовано для обробки статистичної інформації та даних фінансової звітності підприємств; а за допомогою деталізації та прийомів елімінування виявлено та досліджено чинники впливу на динаміку оборотного капіталу. Методи формалізації, моделювання, нечіткого логічного висновку Mamdani-типу використано для прогнозного аналізу потреби підприємства в оборотному капіталі, визначення напрямів застосування методик аналізу ефективності при прийнятті управлінських рішень, прогнозуванні основних показників формування та використання оборотного капіталу.

Інформаційною основою дослідження є нормативні документи, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з питань економіки, аналізу, управління оборотним капіталом, матеріали наукових конференцій, дані фінансової і статистичної звітності фармацевтичних підприємств Миколаївської області.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в удосконаленні теоретико-методичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо аналізу соціально-економічної ефективності формування й використання оборотного капіталу в управлінні підприємством із урахуванням його галузевих особливостей.

У процесі проведеного дослідження одержано такі результати, яким характерна наукова новизна:

вперше одержано:

– концептуальну основу для поєднання соціальної й економічної складових аналізу ефективності формування та використання оборотного капіталу підприємств, що конкретизує організацію і методику аналітичного дослідження, підвищує ефективність управлінських рішень;

удосконалено:

– методичні засади аналізу ефективності формування й використання оборотного капіталу шляхом визначення груп показників економічної складової (достатності, рентабельності, ризику) та соціальної складової (якості й доступності), що забезпечує комплексність аналізу ефективності формування та використання оборотного капіталу в управлінні підприємствами;

– порядок здійснення аналізу соціально-економічної ефективності формування й використання оборотного капіталу відповідно до цілей управління та з урахуванням внутрішніх галузевих особливостей, що дозволяє обґрунтовано визначати оптимальний склад і структуру оборотного капіталу, формувати пропозиції щодо підвищення ефективності його формування та використання;

– теоретико-методичний підхід до аналізу соціально-економічної ефективності формування та використання оборотного капіталу шляхом розробки моделі аналізу соціально-економічної ефективності для прийняття стратегічних управлінських рішень, яка передбачає прогнозування основних показників формування та використання оборотного капіталу;

– методичні аспекти прогнозного аналізу соціально-економічної ефективності формування та використання оборотного капіталу фармацевтичних підприємств на основі системи нечіткого логічного висновку Mamdani-типу, що дозволяє підвищити оперативність і раціональність прийняття управлінських рішень;

дістали подальший розвиток:

– визначення сутності поняття “оборотний капітал” як сукупності ресурсів, інвестованих в оборотні активи, які у своєму русі здатні забезпечувати безперервність операційної діяльності підприємства та досягнення економічного і соціального ефекту, що дозволило встановити властивості оборотного капіталу як об’єкту аналізу та джерела забезпечення соціально-економічної ефективності функціонування підприємств;

– теоретичне обґрунтування необхідності процедури оцінки та урахування галузевих особливостей функціонування підприємств при здійсненні аналізу ефективності формування й використання оборотного капіталу з метою забезпечення раціонального управління суб’єктами господарювання.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці рекомендацій щодо здійснення аналізу соціально-економічної ефективності формування й використання оборотного капіталу та застосування його результатів для прийняття стратегічних управлінських рішень, прогнозування основних показників формування й використання оборотного капіталу, визначення основних напрямів підвищення ефективності управління оборотним капіталом фармацевтичних підприємств. Основні результати дослідження експериментально апробовано і впроваджено у практичну діяльність фармацевтичних підприємств, використано при розробці регіональної програми розвитку підприємств фармацевтичної галузі Миколаївської області:

– методику аналізу ефективності формування й використання оборотного капіталу фармацевтичних підприємств з урахуванням економічної та соціальної складових, а також результати її апробації на прикладі аптек Миколаївської області, які дозволили визначити стан і динаміку оборотного капіталу, проаналізувати соціально-економічну ефективність формування й використання оборотного капіталу фармацевтичних підприємств Миколаївської області (Управління з питань майна комунальної власності Миколаївської облдержадміністрації (довідка № 251/01-8/64-08 від 11.11.2008 р.), центральні районні аптеки – філії Підприємства

комунальної власності області “Фармація” (довідка про впровадження № 54 від 14.05.2009 р.);

– модель аналізу соціально-економічної ефективності формування й використання оборотного капіталу для прийняття стратегічних управлінських рішень, яка передбачає прогнозування основних показників формування та використання оборотного капіталу, оптимізацію структури джерел і складу оборотного капіталу як інструменту вдосконалення управління оборотним капіталом фармацевтичних підприємств (Управління з питань майна комунальної власності Миколаївської облдержадміністрації (довідка № 251/01-8/64-08 від 11.11.2008 р.), центральні районні аптеки – філії Підприємства комунальної власності області “Фармація” (довідка про впровадження № 54 від 14.05.2009 р.)).

Результати дослідження знайшли застосування у навчальному процесі Чорноморського державного університету імені Петра Могили при викладанні курсів: “Економічний аналіз”, “Фінансовий аналіз”, “Фінансовий аудит”, “Стратегічний менеджмент”, “Фінансовий менеджмент” (довідка про впровадження № 7/2/46 від 19.06.2009 року)).

Особистий внесок дисертанта. Наукові результати, викладені в дисертації, отримано автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті ідеї і положення, що одержано в результаті особистих досліджень.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження доповідалися, обговорювалися й отримали позитивну оцінку на 12 міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: щорічних міжнародних науково-практичних конференціях молодих науковців в м. Миколаєві: V “Глобалізація як джерело конкуренції, конфліктів та можливостей” (30-31 травня 2003 р.); VI “Ольвійський форум – I: Євроінтеграція України” (28-30 травня 2004 р.); VII “Ольвійський форум – II” (27-29 травня 2005 р.); VIII “Ольвійський форум – III” (26-28 травня 2006 р.); IX “Ольвійський форум – IV: Україна в геоекономічному просторі” (25-27 травня 2007 р.); XII науковій конференції “Дні науки НАУКМА” (м. Київ, 25-26 січня 2006 р.); IV Міжнародній науково-практичній конференції “Теорія і практика економіки та підприємництва” (м. Алушта, 10-12 травня 2007 р.); щорічних науково-методичних конференціях “Могилянські читання” (м. Миколаїв, 29 жовтня – 4 листопада 2007 р., 20 жовтня – 24 жовтня 2008 р., 26 жовтня – 30 жовтня 2009 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Теорія і методологія економіко-статистичного аналізу і прогнозування” (м. Київ, 15-16 листопада 2007 р.); VI Міжнародній науково-практичній конференції “Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю” (м. Черкаси, 8-10 квітня 2009 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Ольвійський форум – 2009: Стратегії України в геополітичному просторі” (м. Ялта, 11-14 червня 2009 р.).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 10 наукових праць загальним обсягом 4,28 друк. арк., у тому числі 6 статей у наукових фахових виданнях (особисто автору належить 2,46 друк. арк.), 2 тези доповідей загальним обсягом 0,27 друк. арк., 2 статті в інших виданнях (особисто автору належить

1,05 друк. арк.), в дисертації використано лише ті положення, які є результатом особистого дослідження здобувача (3,78 друк. арк.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків і списку використаних джерел із 302 найменувань. Основний зміст роботи викладено на 198 сторінках друкованого тексту. Дисертація містить 27 таблиць на 9 сторінках, 32 рисунки на 14 сторінках, 17 додатків на 81 сторінці.